

Петро Власов,

керівник Інституту прикладної психології «Гуманітарний центр»,
канд. психолог. наук

Ірина Журавльова,

директор ЦНБ
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Книга друкована і книга електронна: розмова бібліотекаря з книгарем

У статті порушуються проблеми, які нині постають перед видавництвами і бібліотеками у зв'язку з появою на українському книжковому ринку електронних видань. Йдеться про нові вимоги до діяльності бібліотек, до роботи бібліотекаря в умовах електронного середовища, наголошується на необхідності формування у підростаючих поколіннях культури читання.

К л ю ч о в і с л о в а: електронні книги, електронні бібліотеки, видавництва, культура читання, комунікації, соціальні мережі.

The article deals with the contemporary problems facing book publishers and libraries due to the fact that the new electronic publications appear in the Ukrainian book market. The article focuses on the new requirements for libraries activity, the role of a librarian, possible cooperation with publishers. The problems of the copyright, electronic libraries creation, reading culture are discussed.

К е у в о р д: electronic books, electronic libraries, publishing houses, reading culture, communications, social networks.

Життя нині стрімко змінюється, наша молодь читає значно менше, ніж її попередники у XIX–XX ст. Та й читають сьогодні по-іншому, на різних електронних пристроях. Змінюється концепція видавців, з'являються інтернет-магазини, нові електронні видання, а водночас постають і нові проблеми, які потрібно вирішувати. Тому і відбувся своєрідний діалог між книгарем-видавцем і бібліотекарем на тему: «Книга друкована і книга електронна: їх сучасні читачі, і як вони всі разом існують?»

Петро Власов, відомий психолог, кандидат психологічних наук, директор Інституту прикладної психології «Гуманітарний центр», автор низки книг з психології, керівник мережі книжкових магазинів Академкнига, «Літера Нова» і наукового видавництва «Гуманітарний центр», м. Харків, далі – «Книгар».

Ірина Журавльова, директор Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, голова Харківського зонального методичного центру бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації, далі – «Бібліотекар».

Бібліотекар: Доконаним фактом є те, що настає нова інформаційна епоха і ми всі вчимося у ній жити: і читачі, і бібліотекарі, і книговидавці, і ті, хто розповсюджує книги. Наші бібліотеки вже допомагають читачеві отримати інформацію незалежно від того, чи є вона в їх фондах, чи знаходиться у мережі. Головне, її знайти або допомогти читачеві у її пошуку. Зараз вже досить голосно заявила про себе нова форма книги – елект-

ронна. Швидко розвивається ринок не тільки повнотекстових електронних видань, а і електронних пристроїв для читання. Вже понад десять років фахівці обговорюють питання: друкована чи електронна книга? Дехто з них переконаний, що друковані книжки мають зникнути. Чи це так? Чи готові українські видавці і книгорозповсюджувачі надати нашому читачеві необхідний репертуар електронних видань?

Книгар: На цю тему можна захищати дисертацію, адже вона дійсно заслуговує серйозних наукових досліджень. Спільнота видавців-професіоналів дуже різноманітна: хто орієнтований на Схід України, а хто на Захід, та й займаються вони всі різною книгою. Загалом можна сказати, що зараз видавці швидше хочуть робити те, що їм подобається, без орієнтації на ринок: випускати книжки для вузької аудиторії або навпаки – дуже послужливо видавати кон'юнктурні «жовті книги». Це крайнощі, а середина у видавничих орієнтаціях на нашому ринку представлена вкрай слабо, хоча останнім часом намітилися позитивні тенденції. І це радує. Тому, ймовірно, перша група видавців не буде реагувати на електронні носії зовсім, а друга – візьметься за справу найактивніше і може наламати дров. За інформацією організаторів Франкфуртського книжкового ярмарку, зростання продажів електронних книг є там, де немає у достатній кількості книгарень. Наприклад, Німеччина має багато сучасних книжкових магазинів і кожна людина може провести там час, як у музеї: ознайомитися з цікавими новинками, отримати професійну консультацію,

зустрітися з тими, хто поділяє твої інтереси, обговорити з ними різні питання. Якщо покупець бажає придбати книгу, якої немає в магазині, він може її замовити і швидко отримати. Такий сьогодні сервіс, хоча варто зауважити, що в світі спостерігається зниження обороту стаціонарної книготоргівлі [1]. У книжкових магазинах цікаво спостерігати тенденції-тренди: як думає суспільство, країна, людство врешті-решт. В Україні книгарень набагато менше, ніж у європейських країнах. Якщо набереться 1000 активно діючих, то це буде дуже добре (за моїми даними, приблизно 400). Загалом книжковий магазин дуже схожий на медіа-канал – своєрідну газету, де книги – це статті. Тому емоційні людські стосунки «консультант–читач» у бібліотеці чи магазині комп'ютер, звичайно, не замінить. Думаю, що загальна комп'ютеризація та її згубні наслідки суттєво перебільшені. Гутенберга у свій час також не любив всі, хто переписував книги вручну. З появою друкованого станка, книги стали виконувати головну роль в освіті і науці. Так що, Всесвіт Гутенберга не зникне. Але зараз вже існує інший Всесвіт – Всесвіт Інтернету з його безмежними можливостями. Поки що вони мирно співіснують. Але, це глобальне питання філософії культури. Друкована книга має суттєві відмінності – візуалізацію більш довгого тексту, ніж електронна сторінка. І тут вже є результати досліджень. Наприклад, у тих, хто не читає звичайну книгу, різко знижується обсяг оперативної пам'яті, якість планування і ймовірнісного прогнозування. Електронна книга – це все ж інноваційне явище, воно демократизує можливість процесу читання у різних груп людей, але не дає функціонального ефекту – читач не може повністю використати те, що прочитав. Тому паперову книгу будуть читати ті, кому потрібна не інформація в чистому вигляді, а інструмент для дій. Я десь нещодавно прочитав, що ті, хто читають книги, управляють тими, хто дивиться телевизор.

Бібліотекар: Вітчизняні бібліотекарі, аналізуючи результати своєї діяльності, відмічають, що дедалі частіше бібліотеки відвідують саме інтернет-користувачі, а не користувачі, що реально приходять до читального залу. І їх кількість стрімко зростає з року в рік. Так, у бібліотеках ВНЗ Харківського зонального методичного об'єднання кількість щорічних звернень до веб-сайтів понад 5 млн, а до інституційних репозитаріїв – 1 млн 800 тис. І надалі кількість віддалених користувачів лише зростатиме. Зараз дедалі більше читачів приходять до вузівських бібліотек з ноутбуками, у книгозбірнях з'являються зони Wi-Fi, наукові бібліотеки вищів вже більше 10 років надають доступ до відомих іноземних електронних баз даних наукової інформації. Наприклад, у бібліотеках вищів Харкова обсяг електронних ресурсів щорічно становить приблизно 20 тис. назв повнотекстових журналів і е-книг, обсяг ресурсів у тестовому доступі наближається до мільйона назв. Ми говоримо про те, що функції бібліотекаря змінилися –

він стає інформаційним консультантом як з інтернет-ресурсів, так і з книжкових фондів.

Книгар: Для мене словосполучення «інформаційний консультант» звучить якось мляво, механічно. Моя колега з Новосибірська експериментально вивчала діяльність консультанта в магазині академічної книги. Так от, за профілем вимог консультант дуже схожий на психотерапевта. Тому ця робота явно не для всіх, бо володіння навичками пошуку у комп'ютерному та традиційному каталозі – це далеко не всі вимоги до сучасного фахівця. Читач, коли приходить до бібліотеки, особливо вперше, може розгубитися. Досить часто він почуває себе некомфортно: йому складно, соромно задавати питання. За останній час він втратив навички регулярного читання, а коли потрапив у магазин або до бібліотеки, то зрозумів, що дуже відстав від інтелектуального життя. У нього може бути стрес, зниження самооцінки. В Інтернеті, де це ніхто не бачить, за ним ніхто не підглядає. В Інтернеті не треба думати, кнопку натиснув, слово набрав – отримав доповідь, реферат. Класно! Але Інтернет, якщо порівняти його з бібліотекою, має дуже великий недолік. Тут користувач може отримати на сайті недосконалу інформацію. Коли читач прийшов до бібліотеки, він може бути повністю впевненим у досконалості джерел, а якщо це й допомогу від компетентного бібліотекаря можна отримати, то тоді успіх забезпечений.

Втрата контакту «людина – бібліотекар – читач» призводить до його формалізації та уніфікації, навіть вихолощування. Так не можна навчити, адже перший рівень навчання, як відомо, «за подобою». Тому, для того щоб читач ходив у бібліотеку, він повинен ходити до когось – до Людини. І якщо ця людина не хоче бути бібліотекарем-консультантом, тоді їй на зміну прийде Інтернет.

Я підрахував, що у читальному залі Російської публічної бібліотеки у Петербурзі я прожив загалом майже півроку свого життя (8 годин на день без вихідних). Це було захоплююче. Там збиралися різні люди, вони спілкувалися, пили каву, сперечалися, переглядали виставки, замовляли книги, та й саме оточення стимулювало до ефективної роботи – зелена лампа, старовинна обстановка, тиша. Все сприяє зосередженню уваги та результативній науковій роботі. А домашній комп'ютер, як і читання за чашкою кави, не сприяє плідній роботі. Пригадується професор Преображенський – хочу обідати в ідальні, оперувати в операційній і т.д. Варто відзначити, що у читальному залі читання із загальнообов'язкового переходить до професійного формату. Тобто читають не всі, а тільки ті, хто бачить у цьому сенс.

Після комуністичного суспільства рівних можливостей ми нині приходимо до нормального суспільства – читають ті, кому це потрібно і це, ймовірно, не всі. У нас мало читають – це чіткий індикатор того, хто ми. Раніше читання було ідеологізованим, обов'язковим, безкоштовним, майже примусовим – це і привело до природного протесту проти наполегливого прагнення формувати з

читача будівника комунізму і, відповідно, до його інфляції у пострадянських країнах. Але я переконаний, що поступово читання стане дефіцитним і тому модним і, навіть, престижним. Коли буваю за кордоном, то спостерігаю, що там бібліотека – це, перш за все, культурне явище, активна група людей, яка зробила зі своєї роботи Місце, де багатьом цікаво, комфортно і приємно знаходитися. Тобто бібліотека, як і книжковий магазин, утворює якусь стійку соціальну мережу зі своїх читачів, а це зараз найголовніше... Наприклад, у Вроцлаві міська бібліотека організовує великий і всіма шанований (22-й раз проходить) книжковий ярмарок, запрошуючи туди учасників з різних країн – і один вечір обов'язково проходить у бібліотеці, де видавці і бібліотекарі діляться своїми враженнями, представляючи собою загальну групу, яка формує культуру.

Бібліотекар: В Україні також зароджується така традиція. У Львівському книжковому форумі вже який рік бере участь Українська бібліотечна асоціація і деякі заходи Форуму проходять якраз у бібліотеках. Друкована книжкова традиція зараз займає дуже сильні позиції. За даними Книжкової палати України, у першому півріччі 2012 р. загальний тираж книг і брошур в Україні становив 19029,8 тис. примірників, а Харківська область зайняла друге місце за кількістю випущених книг і перше за накладом: 1831 назва накладом 8324,7 тис. примірників, що становить 18,4 % і 43,7 % від загальної кількості назв та загального накладу [2]. У минулому році сукупний фонд вузівських бібліотек України становив 122 728 800 документів. У їх сховищах зберігається 90 480 001 прим. книг, 18 964 105 прим. періодичних видань, і лише 461 866 електронних видань [3], що становить менше 0,5 % загального бібліотечного фонду. Якщо взяти кількісні показники вузівських бібліотек Харківського методичного об'єднання, а це 36 бібліотек, то представлені в них електронні видання становлять тільки 0,1 % [4] (це без урахування повнотекстових баз даних, які купують університети). Отже, поки що друкована книга і періодика на книжковому ринку і в бібліотеках України значно перевищує електронні видання. Коли ця ситуація почне змінюватися? Питання, яким чином електронні книги сьогодні повинні бути представлені у бібліотеках, дуже важливе. Бібліотекарі запитують, а чи потрібні в бібліотеках електронні пристрої, чи можна їх видавати читачеві до дому, чи можна дозволяти читачеві скачувати електронні тексти на власний пристрій? Звичайний громадянин може купити собі електронну книгу (маємо на увазі – текст, не пристрій) завдяки Інтернету. Заплатив карткою банку, перевів електронні гроші і отримав. Яким повинен бути механізм, щоб бібліотека могла купувати електронні тексти у видавців? Зараз у нас мало вітчизняних електронних видавництв, а от за кордоном вони активно працюють. Ми також знаємо, що у 2012 р. продаж електронних видань у США перевищив продаж друкованих. До речі, тут вже будують пер-

шу в світі бібліотеку – BiblioTech, де не буде друкованих книг, а тільки електронні. Їх можна буде читати і в самій бібліотеці, і брати додому або скачувати на свій пристрій. Але то у США. Хоча у бібліотеках України вже користуються електронними книгами. Завдяки гранту Посольства США у центрах «Вікно в Америку», які відкриті у 29 бібліотеках України, у тому числі в ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна, читачі мають змогу працювати з електронними книгами Kindle і планшетами iPad Apple. Це нова форма роботи у вітчизняних бібліотеках.

Книгар: Так, ситуація змінюється, але не дуже швидко. Цьому є багато причин. Наприклад, проблеми з авторськими правами і піратством. Класичні праці, які є надбанням світової культури, можуть бути відцифровані (особливо, якщо термін авторського права на них вже вичерпаний). Тут критерій один – загальнонаукова цінність – тому великі масиви класичних робіт матимуть «цифрову» тенденцію. Чого не можна сказати про сучасні, спеціальні і художні, видання, які все ж таки залишатимуться переважно на папері. Виникає проблема з авторським правом – за це читач повинен платити. Тому зараз електронний контент у нашій країні цікавий не тим, що він зручний, а тим, що безкоштовний. Якщо читачеві потрібно буде лише подивитися, щось уточнити, обов'язково заплатити при цьому, то він вибиратиме: можливо краще купити книгу, якщо необхідність у матеріалі є неодноразовою. А якщо у читача є власний пристрій для читання текстів і він не знайде їх безкоштовно в Інтернеті, то може прийти до бібліотеки і замовити текст. А от, на яких підставах бібліотека може надавати цей текст читачеві у нашій країні – це знову питання авторських прав. Підкреслю, для мене електронний пристрій – це скоріше вдалий спосіб зберігання інформації, швидкий бібліографічний пошук, ніж книгозамінник.

Бібліотекар: Звичайно, тут постає дуже важлива проблема. Нові технології розкривають перед видавцями широкі можливості. Але ми знаємо, що існує так званий піратський простір. Від нього страждають, у першу чергу, автори, видавці. Ринок електронних книг в Україні зовсім незахищений. Як боротися з таким піратством і як захистити право автора в електронному середовищі?

Книгар: Захистити авторські права нині дуже важко, якщо взагалі це можна зробити. Насамперед, тут варто говорити про правову культуру, яка існує в країні. У громадській думці повинно визріти глибоке усвідомлення, що піратська копія – це злочин. Однак, ми живемо в бідній країні з перехідною економікою, яка і зумовлює перехідний культурно-правовий нігілізм. Друкована книга дає змогу контролювати авторські права і враховує економічні інтереси сторін, які беруть участь у договорі, а це важливо для видавців. Навряд чи наші видавництва дозволять відцифрувати свої видання, поки не буде реалізовано наклад. Крім того, ще ж потрібна і згода автора.

Бібліотекар: Зараз у світі існують електронні бібліотеки, до яких ми звикаємо і без яких уже не уявляємо свого існування. Перша у світі електронна бібліотека – це Проект Гутенберг (Project Gutenberg). До бібліотеки Європеана (Europeana) входять відцифровані об'єкти культурного надбання Європи, а це вже мільйони видань. Галліка (Gallica), французький архів ставить за мету відцифрувати всі скарби Національної бібліотеки Франції – понад 12 млн книг і манускриптів, 500 тисяч періодичних видань, архів французьких газет XIX ст. А ініціаторами створення нової версії, яка отримала назву Gallica-2, виступили Національна бібліотека Франції спільно з Національною профспілкою видавців (Syndicat national de l'édition – SNL), Профспілкою книготорговців Франції (SLF), а також Асоціація бібліотекарів Франції. Значну фінансову підтримку надає і Національний центр книги (Centre national du livre – CNL). Коли користувач шукає необхідну йому книгу в Галліці, то на екрані комп'ютера з'являється список документів, у т. ч. і ті, що охороняються авторським правом. Якщо читачеві потрібен документ, на який це право поширюється, то він має можливість, за згодою автора чи видавництва, подивитися частину тексту. Якщо читач згоден придбати книгу або взяти на деякий час, він може заплатити згідно прейскуранту. Книготорговці Франції змінили своє ставлення до роботи в умовах електронного середовища і визнали зусилля бібліотекарів зі створення цифрової колекції. Галліка об'єднала авторів, видавців, бібліотекарів і читачів у інноваційному прориві, видавниччя і бібліотечно-інформаційна діяльність країни почала розвиватися у цифровому середовищі. Чи можна в Україні об'єднати бібліотеки, авторів, видавців, книготорговців для створення проекту, подібного французькому? У вітчизняних бібліотеках зберігаються газети XVIII–XIX ст. – регіональні, перші, які виходили у тих чи інших містах. Вони містять унікальну інформацію, але якщо ми найближчим часом не знайдемо шляхів їх збереження, якщо не переведемо їх в електронну версію, ми назавжди втрачимо величезний масив інформації. Чи не здається Вам, що для того, щоб вирішити цю проблему, як ніколи, потрібна кооперація, спільна робота фондоутримувачів і видавців?

Книгар: Звичайно. Адже бібліотеки і видавництва фактично роблять одну справу. Вони просто не можуть жити одне без одного. В Америці, країні яка видає найбільше книжок на душу населення, 60 % накладів скуповують бібліотеки – це досить потужний імпульс, який оновлює тематику книг, виступає серйозною підтримкою книговидання і викликає велику повагу до бібліотек. Не можна не порушити ще й таку проблему – якість вищої освіти і стан науки в країні. Один з лауреатів Нобелівської премії з економіки Моріс Аллі сказав, що для змін в країні необхідно змінити закони, економічні механізми й університети. Якщо викладач сам не читає сучасних журналів, фактично не займається

наукою, як він може навчити студентів працювати з фаховою літературою? За радянськими мірками, фахівцем з вищою освітою повинна була бути людина функціонально освічена – тобто та, яка вміла працювати з фаховою літературою. Зараз це далеко не так. І це одна з основних проблем для видавництва і бібліотек. Що ж стосується рідкісних фондів, які зберігаються у книгосховищі, думаю, що їх сама бібліотека може відцифрувати і створити власний контент, щоб надавати його читачеві, звичайно, маючи на це відповідні права.

Бібліотекар: Візьмемо, наприклад, відомий проект – Всесвітня цифрова бібліотека (World Digital Library), який реалізує Бібліотека Конгресу США. До речі, у 2012 р. Центральна наукова бібліотека ХНУ імені В. Н. Каразіна стала шостою українською учасницею і партнером цього проекту. Ми створюємо власну електронну бібліотеку книжкових пам'яток, цінних видань «eScriptorium»¹. Це електронний архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти. ЦНБ виходила з того, що електронні версії цих видань не тільки сприятимуть навчальному і науково-дослідному процесам, а й дадуть змогу забезпечити належне зберігання оригіналів рідкісних видань. Зараз у електронному ресурсі представлено понад 700 рідкісних видань: стародруків, рукописів, часописів минулих століть. Зауважу, що власну колекцію «Електронна бібліотека стародруків та рідкісних видань»², сьогодні ще мають Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та Наукова бібліотека Київського національного університету імені Тараса Шевченка – «Old Printed books»³. І все-таки, яким чином українські бібліотеки можуть надавати у відкритий доступ свої раритети, хто їх повинен відцифрувати – самі бібліотеки, спільно з видавництвами, і як це зробити: за окремими проектами, грантами? Чи може за державної підтримки? Чи потрібно створювати в країні єдину національну електронну бібліотеку? Може портал?

Книгар: Думаю, що цим мають опікуватися і самі бібліотеки, якщо вони хочуть зберегти оригінали. Є комітети, організації, які повинні думати про створення національної бібліотеки, де можна буде зберігати досягнення науки і культури, а також надавати ці досягнення у використанні для того, щоб розвивати науку, культуру далі. Але все потрібно створювати на чітко визначених законодавчих засадах, цілком легально. У кожного свої завдання: у авторів, видавців, книготорговців, бібліотекарів, але потрібна і кооперація, партнерство, об'єднання зусиль. Однак, якщо бібліотеки будуть зорієнтовані лише на електронний формат, на них чекає участь експонувати тільки старі книжки. Я глибоко переконаний, що книги ще довго виходитимуть на паперових носіях.

¹ <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/>

² <http://www.lib.onu.edu.ua/ua/dspace1/>

³ <http://www.rarelib.undp.org.ua/ukr/>

Бібліотекар: За даними соціологічних досліджень, читання в Україні не є головною сферою інтересів, кожен четвертий українець зовсім не відкриває книгу [5]. Молоді люди входять до Інтернету, читають, але це не читання, а тільки задоволення інформаційного голоду. Хоча книга Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» була видана тиражем 100 тис. примірників. Все ж таки читають? Побачила на Львівському книжковому форумі запис про те, що українським видавцям не потрібно боятися електронних книжок і версій друкованих видань. Магазин електронних книг BookLand пропонував видавцю Івану Малковичу створити електронну версію книги Ліни Костенко паралельно з друкованим накладом, але він відмовився. За перший тиждень було продано 10 тис. книг, а протягом двох наступних тижнів пірати розтиражували роман [6]. Сьогодні вже побутує термін «цифрове читання». Книги в електронному варіанті все-таки читає молодь. Тому, вважають фахівці, – це єдиний спосіб залучити її до читання, якщо не друкованої, то хоча б електронної книги. Чи звертаємо ми увагу на розвиток цифрового або електронного читання? [7]. Чи може електронна книга підвищити рівень читання? Знаходження в електронному середовищі – це дійсно нове спілкування, пошук нових і старих друзів, інформації, роботи та багато іншого. Чи може воно навчити вболівати, думати? Чи володіють наші школярі, студенти, ті, хто народився після 90-х, культурою спілкування з книгою, і взагалі: чи вміє читати наша молодь?

Книгар: Відповідь міститься у самому питанні. Читач повинен мати вибір. Сьогодні він у нього вже є. Хто любить читати книгу друковану, читатиме друковану. Кому комфортно читати текст з електронного пристрою – хай читає. Головне, щоб читали! В ідеалі, якщо на електронному пристрої людина накопичить легальні тексти, які їй потрібні для роботи, може написати статтю, реферат, а може просто почитати художню книгу, то, будь ласка. Це ж дуже зручно мати все під рукою, а не шукати книгу по бібліотеках, яку ще не завжди знайдеш. А от культуру читання треба формувати з дитинства: у родині, разом з дитиною потрібно читати і обговорювати зміст прочитаного, в дитячих садочках, у школах необхідно прищеплювати любов до художньої літератури. В університетах молодь повинна опанувати інформаційну грамотність: як написати курсову, де знайти потрібні книги. Культура читання – це на все життя.

Бібліотекар: Сьогодні багато західних країн активно борються за читача, приділяють велику увагу читанню, створюють спеціальні програми на підтримку читання. Наприклад, Фінляндія займає друге місце за чисельністю читачів у Європі. А створили із фінів завзятих книголюбів саме сучасні бібліотеки. У країні скрізь, навіть у невеликих селищах, функціонують бібліотеки з літературними новинками, свіжою пресою, музикою, фільмами. Пошук, замовлення, продовження терміну користування виконується завдяки Інтернету, книгу можна

взяти в одній бібліотеці, а здати до іншої [4]. Якою, на Ваш погляд, повинна бути сучасна бібліотека? Яким чином залучити до неї читача, як удосконалити її роботу?

Книгар: На мій погляд, бібліотека сьогодні може привернути увагу відвідувачів різноманітним своїм послугам. Головне, зробити все, щоб люди мали вибір. Звичайно, це не просто забезпечити, однак у наші дні у бібліотеках цілком доречними можуть бути і виставки сучасного мистецтва, і театральні мініатюри, і зустрічі з письменниками, і музичні вечори, і навіть смачні обіди! Як відомо, читачам Російської публічної бібліотеки ще у XIX ст. обіди готував ресторан Метрополь, а ціни були цілком демократичні. Іншими словами, бібліотекам потрібно бути такими, щоб читачеві хотілось туди ходити й повертатися до них. Інформація і спілкування не виключають одне іншого, а доповнюють. Роботу бібліотеки потрібно організувати так, щоб там можна було і читати, і призначати зустрічі, і проводити масштабні культурні і, навіть, державні заходи, як це відбувається, наприклад, у Бібліотеці Конгресу США.

Бібліотекар: До електронного архіву наукових статей Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна⁴ звертаються користувачі практично з усіх країн світу. Підтримуючи рух Відкритого доступу, за останні три – чотири роки бібліотеки вишів України досягли значних успіхів і представили в Інтернеті наукові досягнення вчених своїх університетів. Автори дають згоду на представлення статей, монографій в Інтернеті або самі їх архівують і виставляють текст в електронному вигляді. Дослідники стверджують, що текст на папері і текст на екрані монітора або іншого цифрового пристрою істотно відрізняються один від одного і за природою створення, і за сприйняттям. Зараз для психологічного комфорту і зручності у читанні на екрані пристрою для читання використовується імітація паперового аркуша [8]. Існує думка, що електронні і паперові документи функціонують у принципово різних середовищах, а перехід від паперових документів до електронних можна порівняти, за своєю важливістю, з винаходом писемності. Водночас стверджується, що сприйняття електронних документів суттєво програє сприйняттю друкованих видань за психологічним комфортом і зручністю [9]. Чим, з Вашої точки зору як видавця і психолога, відрізняється сприйняття електронного і паперового тексту?

Книгар: Перші результати дослідження сприймання тексту вже існують – послідовний та складний текст засвоюється у 3 рази гірше, ніж звичайний (дослідження проводилося нещодавно в Америці). З позиції сприймання інформації, все пояснюється просто – в електронному тексті задіяна раціональна, а не образна частина нашого мислення. Образна части-

⁴ eKhNUIR (Electronic Kharkiv National University Institutional Repository <http://dspace.univer.kharkov.ua/?locale=uk>

на – це емоції і сприймання образу тексту цілісно. Тобто, користуючись комп'ютерною метафорою, це той маркер, який і впливає на ставлення та запам'ятовування. Але в електронному тексті його немає або він нейтральний, а отже запам'ятовування буде страждати. Ось чому в старих книгах завжди писали, скільки там ілюстрацій і хто їх зробив – це була характерна відмінність книги, яка позитивно впливала на сприйняття тексту. Я вже не кажу про дизайн палітурки і самої верстки. Саме тому інтернет-магазини демонструють обкладинку та декілька зверстаних сторінок – від цього залежить вибір і обсяги продажу.

Складний текст краще розкриває матеріал на печатному обсязі, ніж на електронній сторінці. Посторінкова електронна презентація не дає змоги відстежити логічну динаміку. А це значно ускладнює сприймання текстів. Звідси випливає, що електронні тексти повинні бути набагато простішими. На самому початку ми вже говорили, що школярі, які не читають звичайних книжок, фактично втрачають здатність засвоювати складні тексти і таким чином навчатися.

І це далеко не всі проблеми. Відомо, що на здатність людини робити довгострокові прогнози (можливість прогнозувати результати, наприклад, власних дій) впливає краєвид, який відкривається з вікна. Якщо погляд упирається у сусідній будинок, то це формує більш високий рівень тривоги, агресії, та більш низький рівень достовірності та довгостроковості прогнозу. В результаті страждає рівень досягнень, самооцінка і лідерські якості та зростає рівень немотивованої агресії. Тому можливість перегортати сторінки книги та відчувати її вагу, об'єм фізично, переглядати її зміст, забігаючи дещо наперед – це головна позитивна відмінність між паперовою і електронною книгами.

Можна зробити висновок, що електронний текст вирішує проблему зберігання, але не сприйняття. Він більше підходить для документів, ніж для стимуляторів навчання, мислення і світосприйняття. Не варто забувати закон збереження маси енергії і речовини – десь ми виграємо, а десь – програємо. Тому електронні книги у якості поживи для розуму, а не набивання гаманця, мають як переваги, так і вади, яких оптимістичні виробники електронних книг намагаються не помічати. Це, перш за все, спеціальний носій текстів, а не його заміник. Через деякий час все стане на свої місця: кожен вид тексту читатимуть у належному вигляді.

Бібліотекар: Зараз побутують різні думки: чи потрібно бібліотекам вишів займатися культурно-просвітницькою роботою, проводити конференції, виставки, влаштовувати зустрічі з читачами, авторами, чи лише надавати необхідну інформацію – головне швидко і щоб читач був задоволений. Чи залишиться бібліотека тим місцем, де можна поспілкуватися, чи повинна вона виконувати комунікаційну функцію? І взагалі, як на Ваш погляд: соціальні мережі, електронні книжки не

відбивають бажання спілкуватися в реальному житті?

Книгар: Комунікативна функція – це ж людське спілкування: живе і природне, яке тут і прямо зараз продукує думки, емоції, формує переконання. Цих контактів між людьми ніколи не замінять соціальні мережі. Я знаю молодь, яка вже стомилася від спілкування у соціальних мережах. На жаль, сьогодні молоді люди не завжди знають, де їм можна поспілкуватися, а книги читати, на жаль, не навчилися. Соціальні мережі виникли як альтернатива, і може не всі, у т. ч. і видавці, і продавці книг, і бібліотекарі, були готові до цього відвертого й дуже відкритого спілкування, тому поки що не витримують конкуренції. Але я впевнений, що вони себе ще покажуть.

Підбиваючи підсумки цієї полемічної розмови, відзначимо, що і видавництва, і бібліотеки, і читачі змінюються. Це не новина, а давно відомий факт. Інформаційні технології радикально трансформують комунікативну сферу, надають нові можливості для спілкування. Звичайно, тут існує ще багато проблем, які потрібно вирішувати спільними зусиллями видавництва, бібліотек і представників електронних видань. Електронний контент, хочемо ми того чи ні, вже увійшов у наше життя і вага його лише зростатиме. І це підтверджує стрімке збільшення продаж електронних рідерів і книг у цифровому форматі в останні роки [10]. Для поширення легального цифрового контенту вкрай важливо мати підтримку державних установ, законодавче закріплення прав бібліотек і видавництва, своєчасне розроблення і впровадження нових програм у сфері освіти, науки, культури. Насамперед, йдеться про заходи, спрямовані на формування у підростаючих поколіннях інтересу до книги, прищеплення їм культури читання.

Список використаних джерел

1. Зарубежные итоги 2012-го в книжном бизнесе: секрет успеха в эмоциональности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pro-books.ru/sitearticles/11483> – Название с экрана.
2. Буряк С. Аналітичний огляд випуску книжкових видань за перше півріччя 2012 року / С. Буряк, А. Мураховський // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 7. – С. 3–9.
3. Нестеренко В. Г. Підсумки роботи бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації у 2011 році та основні напрями їх розвитку [Електронний ресурс] / В. Г. Нестеренко, директор Наукової бібліотеки КНУ імені Тараса Шевченка, заступник голови НМБК МОН молоді та спорту України. – Режим доступу : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2012.php3?nm=47. – Назва з екрана.
4. Звіт : 2012 рік / Харківське методичне об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів; Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Х., 2013. – 67 с., дод. – На правах рукопису.
5. Корреспондент : Дочитались до дыр. Украина стала европейским аутсайдером по числу людей, которые читают книги [Электронный ресурс] // Корреспондент. – 2012. – № 12 (30 марта). – Режим доступа: korrespondent.net. – Название с экрана.

6. Круглый стол : Выживет ли украинская книга? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : new.izvestia.com.ua/ru/article/14275/10. – Название с экрана.

7. Чи враховує сучасна бібліотека розвиток електронного читання? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libinnovate.wordpress.com/2012/06/14>. – Назва з екрана.

8. Мысли касательно печатного и экранного текста [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.revision.ru/blog/2935/#newcomment>. – Название с экрана.

9. Желева Н. А. О некоторых особенностях восприятия электронного документа [Электронный ресурс] / Н. А. Желева, В. Д. Шкилев – Режим доступа : http://rcdl.ru/doc/2008/055_059_paper4.pdf. – Название с экрана.

10. Рынок электронных книг : основные тренды 2013 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.copyright.ru/news/main/2013/01/21/e-kniga_trendi/. – Название с экрана.

11. *Стрепетова П.* Избранное : стихи / Полина Стрепетова. – Х., 2013. – 52 с. – Рукопис.